

Драгана Љ. МИТРОВИЋ
ORCID 0009-0003-8551-0244
Институт друштвених наука
Београд

УДК 316.32
37.014
331.556.4
- прегледни научни рад-
DOI: 10.5937/gufv2402025M

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ОБРАЗОВАЊА, БОЛОЊСКИ ПРОЦЕС И „ОДЛИВ МОЗГОВА“

Сажетак: *Савремени процеси глобализације образовања подразумевају унапређење академске културе *homo academicus*-а, тј. њиховог образовања, које омогућава научно разумевање процеса глобализације. Болоњска реформа, као друштвена појава/процес, има два лица. Социолошки, мертоновски речено, она има манифестну и латентну функцију – омогућује глобализацију и функционализацију образовања *homo academicus*-а на европском простору, али га, у исто време, подређује експлоататорској логици капитала и неједнакој размени рада у служби профита транснационалних корпорација.*

Кључне речи: *„одлив мозгова“, глобализација, образовање, болоњска реформа, функционализација и глобализација образовања.*

1. Глобализација образовања и образовање за глобализацију

Глобализација је, као процес, многолики Јанус. Неки истраживачи ову мегапојаву упоређују пак са богињом Шивом. Иза ових симболичких метафора скрива се нова, енигматична и комплексна, настајућа реалност света трећег и четвртог развојно-цивилизацијског таласа, научно-технолошке и информатичке револуције. О тој настајућој цивилизацији глобалног система данас постоје контроверзна гледишта међу истраживачима, као и различити ставови савремених актера, у распону од глобалофилије до глобалофобије. Дејвид Хелд, у својој студији *Глобална демократија и глобални поредак*, између осталог, различите интерпретаторске приступе овом феномену класификује у три групе: а) хиперглобалисте; б) скептике; в) трансформационисте. За разлику од хиперглобалиста, који у овој појави виде само позитивне стране, или пак скептика, који имају антиподну позицију, те у глобализацији виде искључиво негативне аспекте, трансформационисти имају реалнији приступ овом процесу, истичући како позитивне учинке тако и негативне последице глобализације. Урлих Бек је, с правом, истицао

* galagrey@icloud.com

потребу диференцираног приступа овој проблематици. Он прави разлику између глобализације као развојног процеса, глобалитета као новог облика друштвене структуре и глобализма као идеологије, пројекта и поретка који ствара нову неједнакост.

Глобализација доноси нову форму модернизације, развоја, повезивања, умрежавања и интеграције и акултурације, али и нову форму деобе, неједнакости система, расподеле друштвене моћи. Отуда истраживачи пишу о различитим моделима глобализације: асиметричном/антагонистичком моделу, који данас доминира светом, и асоцијативном/социјалдемократском моделу, као пожељном/алтернативном моделу глобализације. Доминантан модел глобализације данас повезан је са неолибералном стратегијом развоја. Овај модел је довео до успона „капитализма катастрофе“ (Н. Клајн) и неолибералног тоталитаризма, који су изазвали бројне социјалне и регионалне противуречности и сукобе у савременом свету. Као реакција на ову праксу, појавили су се, од Сијетла до Вол Стрита, многи антиглобалистички покрети. Они негирају не само глобализам као нов облик идеологије и тоталитаризма снага крупног капитала у савремености већ и глобализацију као објективни историјски процес, који је повезан са структуром нових производних снага. За разлику од овог нихилистичког неолудистичког приступа антиглобалиста, за нас је прихватљива опција критике глобализације која трага за алтернативом, тј. позиција алтерглобалиста. Алтерглобалисти се залажу за социјалдемократски асоцијативни тип глобализације, који би био у функцији свих делова/народа света, а не само зоне светског центра и снага мегакапитала.

Савремена криза открила је друго лице неолиберализма и глобализма, тржишног фундаментализма и анархичне глобализације. Дошло је до преиспитивања владајуће концепције развоја и, у том контексту, стварне природе глобализације као процеса. Уместо догматског или нихилистичког приступа проблемима криза у савременом светском систему, у науци је потребна критичка продуктивна расправа о дometима и ограничењима стратегија развоја и модела глобализације. То је предуслов да се пронађе најбољи одговор не само на актуелну кризу већ и на питање куда и како даље. У вези са тим, Жак Атали је у делу *Криза, а после?*, између осталог, навео: „Време је да се схвати да криза може бити спасоносна шанса за свет, последња опомена пре катастрофе до које би довела анархична мондијализација... Садашња криза би, уосталом, у најмању руку морала бити прилика да схватимо да постоји међусобна зависност милијарду становника планете у глобалном систему... Човечанство не може преживети ако свако од људи не схвати да има интереса за благостање других.“ (Atali, 2010; 127, 144, 148)

Озбиљно суочавање са кризом захтева и суштинско разумевање процеса глобализације као новог модернизацијско-развојног и цивилизацијског процеса, уместо стереотипно-идеолошког квалификовања или моралистичког ламентирања. У том смислу, велика је одговорност науке, универзитета,

истраживача и професора у едукацији младе генерације *homo academicuss-a* за целовиту рецепцију теорија, концепата и појмова о глобализацији. Образовање за глобализацију подразумева нову интегралну концепцију сазнања, засновану на синтези резултата савремених наука и филозофије развоја. Ова концепција истражује онтолошке и гносеолошке импликације глобализације као процеса „будућности која је почела, али још увек није добро распоређена“ (В. Гибсон). Да би се избегао сазнајни неспоразум нових генерација са светом цивилизације која настаје, неопходно је да се у наставне планове и програме факултета и универзитета као нов и обавезан предмет укључи глобалистика/мондологија. Таква пракса већ постоји на развијеним колецима и универзитетима, како на Западу тако и на Истоку.

Глобалистика/мондологија као трансдисциплинарна наука о свету и човеку пружила би студентима, новој генерацији *homo academicuss-a*, основна сазнања из филозофије, социологије и економије развоја. Та сазнања би се ускладила са њиховим знањима из других научних дисциплина, технолошким парадигмама, еколошким сазнањима, резултатима планетарне биоетике одрживог развоја и културе мира. Таква сазнања би оспособљавала младу генерацију за критичко промишљање глобалних проблема савремености и преузимање одговорне мисије за хуманистичко и солидарно мењање света, полазећи од идеала научно-техничког прогреса, хуманистичког и еманципаторског пројекта о слободном човеку, здравом друштву, еколошки одрживом развоју и култури мира у свету. О овој трансдисциплинарној науци у савременој академској литератури, између осталих, писали су Алвин Тофлер (*Трећи талас*), Имануел Волерстин (*Теорија светског система*), Урлих Бек (*Моћ и контрамоћ у ери глобализације*), Мануел Кастелс (*Умрежено друштво*), Едгар Морен (*Глобално мислити*), Жак Дерида (*Космополитика*), Зигмунд Бауман (*Социолошки мислити*), А. П. Федотов (*Глобалистика – начела науке о савременом свету*), А. Н. Чумаков (*Глобализација*), Е. Кочетов (*Глобалистика – теорија, методологија, пракса*), Мировслав Печујлић (*Глобализација – два лика света*), Данило Ж. Марковић (*Глобалистика и криза глобалне економије*), Љубиша Митровић (*Увод у студије глобализације*) и др.

У радовима ових, али и других, аутора указује се на место и улогу глобалистике/мондологије као трансдисциплинарне науке о свету и човеку. Полазећи од парадигме светскосистемске анализе, проблематизација тематских кругова/поља захвата основне глобалне проблеме савременог света у њиховим структурним и динамичним аспектима, уз указивање на стратегије развоја, њихове импликације и деловање друштвених актера. А. П. Федотов у делу *Глобалистика – начела науке о савременом свету* (2002), полазећи од аксиома интегралне парадигме глобализације, између осталог, истиче да ова трансдисциплинарна наука изучава опште закономерности развоја човечанства и моделе управљања, фокусирајући се на основне глобалне сфере човековог деловања – еколошке, социјалне, економске, културне и политич-

ке, и истражујући њихову интеракцију и последице по човека и свет. А. Н. Чумаков, у делу *Глобализација* (2005), глобалистику дефинише као међудисциплинарни област научних истраживања многиликих процеса глобализације и глобалних проблема у савременом друштву и његовој интеракцији са биоекосистемом.

Речју, ова интердисциплинарна област научног сазнавања синтетички обухвата свеукупна сазнања из филозофије, културологије, екологије, социологије, економије, као и резултате савремених биотехнолошких истраживања о свету и човеку у најширем цивилизацијском контексту. Ова и друга истраживања, а посебно истраживања западних аутора, о импликацијама трећег развојно-цивилизацијског таласа, умреженом друштву, ризицима у ери глобализације, култури мира, као и истраживања из области одрживог развоја, антропологије, културологије, конфликтологије и футурологије могу представљати полазну основу за елаборацију нових наставних планова и програма из области глобалистике/мондологије. Такви наставни планови и програми били би изазовни за едукацију нове генерације *homo academicuss-a* и развијали би критичку свест о припадности умреженом друштву, основним вредностима отвореног и демократског друштва и одговорности за одрживи хумани развој и културу мира у свету.

У савременом добу суочавамо се са феноменом глобалних миграција, које све више предводи млада и образована генерација. „Плаве оковратнике“ на тржишту рада смењује интелектуална радна снага различитог образовног профила. Суочени смо са феноменом *глобализације образовања*. У свету данас студира преко три милиона студената на универзитетима ван матичне земље. Све ово говори да су високо образовање и студентска популација захваћени процесима глобализације. Уосталом, то се јасно види на примеру болоњског процеса реформе високог образовања, који је допринео већој стандардизацији наставних планова и програма, јачању јединства европског образовног простора и подстицању мобилности *homo academicus-a*. Као пратећа појава, данас је на делу феномен „одлива мозгова“ из земаља глобалног југа ка земљама глобалног севера, тј. из земаља периферије и полупериферије ка земљама центра.

Иако се ова појава данас негативно посматра, она, пре свега, указује на отвореност савременог светског система и на настајући процес све већег кружења интелектуалних елита у њему. Извесно је да ће садашњу доминантну тенденцију једносмерног одласка високообразованих кадрова заменити *циркуларна миграција*, тј. кружење елита знања. Од тога ће, у перспективи, имати користи не само високоразвијене земље, у којима се данас формирају нове колоније интелектуалне дијаспоре, већ и земље матице. Процес глобализације образовања и мобилности *homo academicuss-a*, високообразоване младе генерације, захтева да буде целовито истражен и усмераваан адекватним инструментима научнообразовне и културне политике. Неопходно је да свака земља изгради националну стратегију стицања и задржавања високо-

образованих младих кадрова у земљи и њиховог укључивања у развој, али и јача своје привлачне моћи коришћења знања интелектуалне дијаспоре у циљу подизања иновационо-развојних капацитета.

Ова два процеса – *глобализација образовања и образовање за глобализацију*, међузависни су и допуњујући. С једне стране, реч је о потреби нове/младе генерације да разуме настајуће промене у савременом свету и активно се укључи у умрежени глобализовани систем. С друге стране, глобализација образовања додатно потпомаже и убрзава овај процес. Без обзира на савремене трибалистичке тенденције, затварање и фрагментисање света, извесно је да је глобализација незадржив процес повезивања и високе међузависности свих делова у светском систему. Ради се само о томе да она добије хумани лик и да се њеним тековинама управља у име општег добра, солидарног и хуманистичког развоја света и човека.

2. Болоњски процес и два лица глобализације образовања

Као што показују бројне анализе економиста, демографа и социолога, процесе технолошког умрежавања света и економске глобализације прате процеси глобализације образовања, тј. интелектуалне миграције и централизација знања у савремености. Један од индекса овог процеса је број студената који студирају ван своје матичне земље, као и феномен *одлива мозга* на глобалном тржишту радне снаге. Према подацима Института за статистику ОУН за образовање, науку и културу, број студената који се школује ван своје матичне земље од 1970. године се упетостручио, те је 2013. године било око 4.100.000 таквих студената. Највећи број њих, чак 19%, студира у САД, док Кина, са 712.157 студената у иностранству, представља највећег „извозника“. Такође, ова студија показује да је у свету и 11.879 српских студената, док је у Србији 8.914 страних студената. (*Inbound Internationaly Mobile Students by Continent of Origin 1999-2014*, 2016)

Нажалост, Републички завод за статистику Србије не врши систематска праћења ове појаве. Тек је 2018. године, на иницијативу министра без портфеља, задуженог за демографију и популациону политику и министра просвете и науке, Републички завод за статистику спровео анкетно истраживање о миграцијама студената. У објављеном извештају, између осталог, константује се да је „Србија водећа земља у региону по иселјавању младог становништва. Према резултатима пописа 2011. године, само у периоду између 2002. и 2011. године, у иностранство је отишло 175.000 грађана Републике Србије, просечне старости око 29 година. Међу њима, скоро свако пето лице (19%) има диплому високе или више школе. Највише високообразованих људи отишло је у овом периоду у Немачку, САД, Аустралију и Канаду. У последњих неколико година, прекограничне миграције су интензивирани. Иако се не располаже прецизним подацима о броју миграната, намеће се закључак да даље непредузимање активности на пољу управљања миграцио-

ним токовима за резултат може имати немерљиве и катастрофалне последице за национални развој и идентитет земље.“ (*Миграције студената*, 2018: 7)

Европска унија представља један од облика регионалне макроекономске мегаинтеграције и субглобализације, док болоњска реформа као процес представља својеврсни вид глобализације образовања на европском простору.

Болоњска декларација, коју су јуна 1999. године потписале, као службени документ, двадесет деветорица министара са простора Европе у Болоњи, представља основне смернице новог концепта реформе образовања. Основни циљеви реформе могу се сажети на следећи начин:

1. остваривање процеса глобализације и функционализације високог образовања на европском простору;
2. усклађивање универзитетског образовања са развојним потребама транснационалних и глобалних корпорација;
3. ослобађање од традиционализма и модернизација образовања (увођење нових технологија у образовни систем, интернет, студирање на даљину...);
4. јачање квалитета и ефикасности студирања;
5. подстицање и јачање мобилности студената, наставника и научно-истраживачких кадрова широм европског простора;
6. успостављање јединственог система у европском високошколском простору и отварање простора за изградњу флексибилних образовних профила и њихову проходност широм европског простора;
7. увођење кредитног система (ECTS) приликом вредновања студијских обавеза;
8. унапређење европског студирања у осигуравању стандарда квалитета високог школства;
9. захтев за суделовање студената у управљању;
10. промоција концепта перманентног/целоживотног образовања;
11. остварење јединства европског високошколског простора, као предуслова за изградњу друштва знања.¹

Истраживања домаћих и страних социолога образовања о болоњском процесу показују да болоњска реформа не само да мења европску парадигму универзитета и његову традиционалну академску културу већ утиче и на Унескову концепцију образовања, којом је дефинисан интегрални хуманистички концепт образовања. Кључне одреднице тог процеса јесу следеће: а) то је образовање за живот у друштву и настајућем глобализованом свету, а не само образовање за рад; б) оно је интегрални део хуманог одрживог развоја и друштвеног прогреса; в) у њему се хармонијски третира значај општег културног и хуманистичког образовања са стручним, професионалним; г) то је образовање у функцији развоја и еманципације личности, али и

¹ Опширније видети у документу Болоњске декларације и остваривању болоњског процеса (Жуков, 2008).

друштвеног прогреса. У његовом средишту су философија живота, одрживи развој, солидарност, слобода и култура мира. (Мајор, 1991; 1996; 1999)

Интенције болоњске декларације, као облика европског процеса глобализације образовања, сажето се могу интерпретирати на следећи начин: а) увођење школовања на универзитетима у два циклуса – стицање академског звања и звања магистра и доктора наука; б) увођење система кредита за израчунавање рада у свим националним образовним системима; в) осигуравање контроле квалитета образовања преко акредитационих агенција независних од националних влада; г) проширивање мобилности студената и наставника на транснационалном европском простору; д) обезбеђивање запошљавања младих стручњака на европском тржишту радне снаге; ђ) обезбеђивање атрактивности и конкурентности европског образовног простора. Од усвајања Болоњске декларације, у болоњски процес је ушло 37 од 45 европских држава, међу којима и Србија.²

Иако је усвајање Болоњске декларације подстакло процесе реформисања високог образовања, истраживања социолога образовања и других научника указују на различите домете и слабости овог процеса. Критички увид у бројне анализе страних и домаћих аутора, попут П. Бурдијеа, Р. К. Лесмана, Б. Дерека, Ж. Рицера, В. Жукова, М. Марковића, М. Печулића, Д. Ж. Марковића, З. Аврамовића, Б. Милошевића, П. Георгиевског, Д. Коковића, М. Узелца, Р. Шећибовића и осталих, указује на контроверзне оцене циљева, функција и остварених домета болоњске реформе образовања у Европи и код нас.

Нема сумње да је *болоњски процес* подстакао процесе унутрашње реформе високог образовања, његову стандардизацију, функционализацију, повезивање и интеграцију, као и већу мобилност студената и кадрова на европском академском простору. Но, настали су и неки проблеми који воде до деформације система академског образовања. Они се односе на разбијање образовних и научних система и уношење дисциплинарног хаоса, тј. фрагментацију научних система на дисциплине, њихову атомизацију и организовање у уско профилисане курсеве. Такође, приметно је и раздвајање образовања од васпитања, механичко подређивање универзитета диктатури тржишта и инаугурација тзв. *академског капитализма* (Шећибовић), као и експлозија приватних факултета и универзитета. (Шећибовић, 2016) Ово је, такође, довело до неравнотеже између техничких и друштвених наука, као и до својеврсне дехуманизације универзитета, стављајући универзитетске погоне у службу ТНЦ и мегакапитала.

Болоњска декларација је израз духа глобализације Европе, али и неолибералне стратегије, која почиње да доминира њеним развојем, потис-

² Наиме, Србија је 2001. године добила статус посматрача болоњског процеса, а од 2003. године је примљена у пуноправно чланство. *Европеизација Србије – друштво знања*, Фонд за отворено друштво, Београд 2007, 166. Опширније о болоњској реформи у Србији видети у публикацији *Болоњски процес и високо образовање у Србији*, Министарство просвете и спорта Републике Србије, Просветни преглед, Београд 2006, 12.

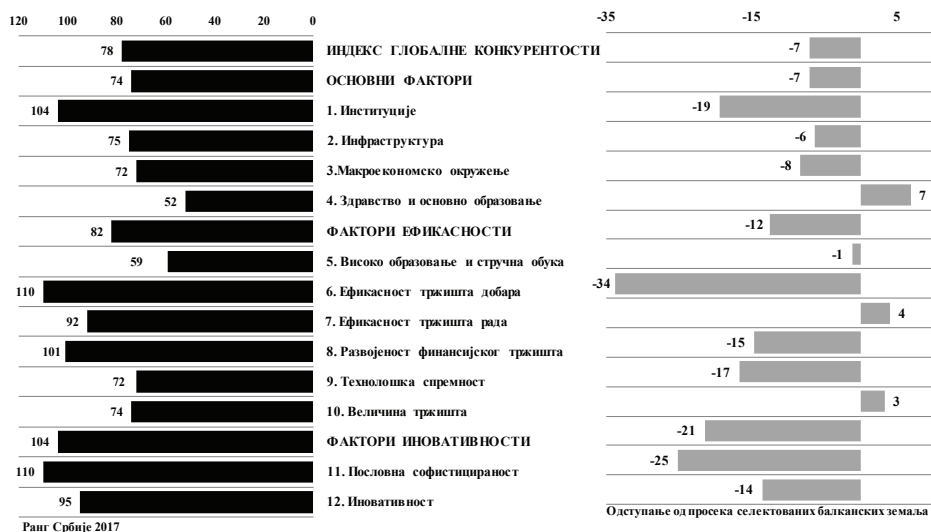
кујући до тада владајући концепт социјалне државе. На том фону све је видљивија тенденција корпорацијског и комерцијалног духа, који почиње прожимати институције високог образовања и девастирати његове аутентичне функције. Наиме, комплексне функције универзитета (научноистраживачка, образовна и педагошко-културна) редукују се на ускообразовне, у функцији специјалистичког стручног знања. Универзитети, изложени логици тржишта и корпорационог инжењеринга, као да постају произвођачи нових „спецождера“ за потребе корпорација, а не за образовање слободних грађана и одговорних личности. У овом контексту настаје појава потискивања општехуманистичког образовања, дисциплина и садржаја везаних за националну историју и културу, философију и хуманистику. Форсирају се уски специјалистички курсеви, а универзитети се деградирају на колеџе и политехнике. На универзитетима се евалуација знања остварује путем квантофренијских метода вредновања, а односи између наставника и студента постају имперсонални. На универзитетима почињу доминирати инжењерске и примењене науке; посебан успон доживљавају науке о менаџменту и маркетингу. Уписна политика, режим студија и академска култура као да постају подређене логици тржишта и масовног потрошачког друштва.

И док је *класични универзитет* изникao на тековинама античког хуманизма, *савремени универзитет* следи логику тржишта и корпорацијских интереса, који су подредили друштво и све његове институције, намећући своју прагматичност, инструментализовану рационалност и профит као врховна добра. Овакав универзитет постаје продужени погон постварене моћи тржишта и ТНЦ, као кључних актера у глобалној економији. Због тога неки наши истраживачи пишу о болоњској реформи као о својеврсној европској „шуварици на куб“, тј. прилагођавању високог образовања европској подели рада и интересима крупног капитала, корпоратији и евробироократији. (Митровић, 2012: 34)

Иако су многе функције класичног универзитета у стратегији неолибералног развоја друштва трансформисане и деградиране, нови универзитет, настао у оквиру глобализације образовања на европском простору, постао је просторну и социјалну мобилност студената. Све је више студената који студирају на иностраним универзитетима, а све је масовнија и појава „одлива мозга“, тј. одласка високообразованих стручњака у иностранство. Рачуна се да данас преко четири милиона странаца студира широм света, а да је у токовима савремених миграција све више високообразованих стручњака који крећу од сиромашног Југа ка развијеном Северу, и од Истока ка Западу. Као да некадашње индустријске раднике, „плаве оковратнике“ (Р. Милс), данас замењује армија *homo academicuss-a*, која запослење и професионалну каријеру види у свету земаља развијених технологија и економија, на новом глобалном тржишту „сиве материје“. Међу њима је и све више младих високообразованих кадрова из Србије.

Табела бр. 1: Конкурентски положај Србије у 2017. години.

Извор: World Economic Forum GCI_Dataset_2007-2017, (Online), Available: www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/GCI_Dataset_2007-2017.xlsx (15 Januar 2019).

„Одлив“ мозгова из економски неразвијених у развијене земље је сложен феномен, условљен бројним факторима. Он се мора целовито истражити, како у погледу детекције лепезе могућих узрока, тако и у погледу последица по земљу из које одлазе високообразовани мигранти. Масовним одласком *homo academicus*-а, једна земља губи драгоцене потенцијале не само за свој економски развој већ и за демократски преображај својих институција, реџу, за грађење националног просперитета.

Глобализација образовања снажно је подстакла процесе мобилности високообразоване радне снаге на светском тржишту рада и довела до формирања нових колонија интелектуалних дијаспора, које граде свој нови свет (имиџ, комуникацију, идентитет, нове облике друштвености...). Истраживање овог феномена постаје посебно научно поље трансдисциплинарних студија дијаспоре.

Са имплозијом социјализма и тзв. обојеним револуцијама, у источној Европи видљиве су две тенденције: инвазија корпоративних инвеститора на Исток, где су сировине и радна снага јефтине, и бег високообразованих кадрова на Запад. Експанзија снага мегакапитала на Исток израз је интереса транснационалних корпорација у трагању за ресурсима и екстрапрофитом, а не пуке филантропије. Исто тако, бег/одлив високообразованих кадрова на Запад израз је тежње нове образоване генерације за запослењем, професионалним усавршавањем и већим животним стандардом и квалитетом живота.

Глобализација образовања, подстакнута болоњским реформама, поред својих манифестних и декларисаних циљева/мисије, има и друго лице –

латентну функцију. Ова функција огледа се у процесу *нове форме неједнаке размене рада на тржишту „сиве материје“*, где земље светске периферије плаћају новој империји својеврсни „данак у памети“. И овде је интерес ТНЦ импрегниран и често камуфлиран филантропском пропагандом, а у суштини скрива интересе снага капитала. Подсетимо се како су, након 5. октобра и такозваних демократских промена, факултети и универзитети широм Србије били облепљени плакатима с конкурсима за разне стипендије које су нудиле стране владе и њихове корпорације (попут Кока-кола талената и других). Истовремено, и ангажман МЕНСА и других истраживачких института био је усмерен на откривање и *лов на таленте*. На делу је била својеврсна *стратегија крађе и прекрађе талената*, која је реализована упоредо са плачкашком приватизацијом економских ресурса, што је све интегрални део акције остваривања неоколонијалног програма геополитике ресурса.

Процењује се да је током *постсоцијалистичке транзиције* више од десет милиона људи емигрирало из источноевропских земаља на Запад, при чему су највећи део чинили високообразовани стручњаци. Највећи број емиграната је из земаља бившег Совјетског Савеза, али и са Балкана. (Голенкова, Нарбут, 2003; Зборник, 2004; 2014) Такође, процеси миграције становништва из неразвијених земаља трећег и четвртог света, као и из конфликтних зона, у различите регионе савременог света, настављени су и данас.

Неолиберални модел асиметричне глобализације, упркос актуелној кризи, наставља да пустоши свет, отуђујући земљама у развоју и транзицији њихове најдрагоценије ресурсе – природне и еколошки чисте ресурсе, руднике племенитих метала, као и најдаровитије људе, који представљају највеће благо једног народа и човечанства. Чак и када одступа због бројних криза и друштвених противуречности, капитализам не преза од употребе најсуровијих средстава борбе против сиромашних и немоћних, како би задржао монопол у извлачењу екстрапрофита. Последњих деценија, капитализам се фокусирао управо на еколошке и људске ресурсе, њихово освајање и експлоатацију. То спроводи путем инвазије транснационалних корпорација на нова тржишта и просторе земаља у развоју и транзицији, деловањем глобалних медија и интервенционистичком политиком НАТО-а.

Нажалост, човечанство је још увек далеко од тога да живи у ‘равном свету’, како то тврди амерички публициста Томас Л. Фридман. Живимо у ери асиметричне неоимперијалне глобализације/неоимперијалног глобализма, који у социјалном смислу све више дели, фрагментише и плачка свет, него што га солидарно гради и уједињава. Још увек моћно делују детерминизми класне репродукције, социјалне и регионалне сегрегације у глобалном систему. Отуда, економске и друштвене неједнакости изазивају бројне противуречности и гоне становништво неразвијених простора на бег у зоне веће развијености. Ови процеси масовних глобалних миграција су једносмерни и интегрални су део великог механизма експлоатације неразвијених и зависних земаља.

У даљој перспективи развоја човечанства, може се очекивати да ће доћи до жељених обрта у глобалном моделу развоја, у правцу социјалдемо-

кратског модела одрживог развоја. Овај модел би омогућио нову политику у међународним економским и политичким односима, засновану на већој солидарности и социјалној правди, и отворио пут ка кружном кретању елита у служби равноправног развоја свих делова света и свих народа у уједињеној заједници човечанства. До тада, земље у развоју и транзицији морају развити своје аутономне стратегије заштите и рационалног коришћења својих капиталних ресурса, како би опстале у суровој утакмици на глобалном тржишту. Када је у питању Србија, може се очекивати да ће она преиспитати своју развојну стратегију. Уместо стратегије зависне модернизације, која служи интересима компрадорске буржоазије, транзиционе номенклатуре и страних ТНЦ, Србија би могла изградити нову. Та стратегија би била заснована на сопственим компаративним предностима, ослањајући се пре свега на најдаровитије кадрове као визионаре и иноваторе развоја и напретка, уз укључивање потенцијала српске интелектуалне дијаспоре.

Време је да хумани капитал/папет и професионални успех нове генерације младих не буду на зачелу система вредности, већ *највиша национална вредност*, која треба да се награди и користи за успешан развој наше привреде, друштва, културе и политике. Само такав радикалан обрт у националној стратегији развоја може утрти пут напретку Србије и будућим заједницама слободних и равноправних грађана савременог човечанства.

Литература

1. Atali, Ž. (2010). *Kriza, a posle?* Beograd: Hedone.
2. *Болоњски процес и високо образовање у Србији* (2006). Београд: Министарство просвете и спорта Републике Србије/ Просветни преглед
3. Голенкова, З., Нарбут, Н. Н. (2003). *Социальная стратификация российского общества*. Москва: Институт социологии РАН; Летний сад.
4. *Друштвена стратификација у земљама БРИК-а* (2014). Београд: Завод за издавање уџбеника.
5. *Европеизација Србије – друштво знања* (2007). Београд: Фонд за отворено друштво.
6. Жуков, В. (2008). *Универзитетско образовање*. Београд: Српска академија образовања.
7. Мајор, Ф. (1991). *Сутра је увек касно*. Београд: Југословенска ревија.
8. Мајор, Ф. (1996). *Сећање на будућност*. Београд: Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Србије
9. Мајор, Ф. (1999). *УНЕСКО – идеал и акција*. Београд: Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Србије
10. *Миграције студената* (2018). Београд: Кабинет Министра без портфеља задуженог за демографију/ Министарство просвете, науке и технолошког развоја/ Републички завод за статистику.
11. Митровић, Љ. (2012). *Универзитет и друштвене промене*. Врање: Учи-

- тељски факултет у Врању.
12. Сборник трудов: *Глобализация и образование – болонский процесс* (2004). Москва: Социологический факультет МГУ / Акфа.
 13. United Nations Educational Scietnific and Cultural Organizacion (2016). *Inbound Internationaly Mobile Students by Continent of Origin (1999-2014)*, Montreal, Canada, UNESCO, Institute for Statistics.
 14. Шећибовић, Р. (2016). *Тврђава досаде – о нестанку универзитета*. Београд: Хера.

Интернет извори:

World Economic Forum GCI_Dataset_2007-2017, (Online), Available: www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/GCI_Dataset_2007-2017.xlsx (15 Januar 2019).

Dragana Mitrović

GLOBALISATION OF EDUCATION, BOLOGNA DECLARATION AND THE “BRAIN DRAIN”

Abstract: *Modern processes of globalization of education also imply the raising of the academic culture of the Homo Academicus, i.e. their education for the scientific understanding of the globalization process. The Bologna reform, as a social phenomenon/process, has two faces. Sociologically, Mertonian speaking, it has a manifest and a latent function - it enables the globalization and functionalization of the education of the Homo Academicus in the European space, but, at the same time, it subordinates it to the exploitative logic of capital and unequal exchange of labor in the service of the profits of the transnational corporations.*

Keywords: “Brain drain”, globalization, education, Bologna reform, functionalization and globalization of education.

Примљено: 17.12.2024.

Одобрено за штампу: 3.1.2025.